

ІНТРОДУЦЕНТИ СТАРОВИННИХ ПАРКІВ ЖИТОМИРЩИНИ

Марков Ф.Ф.

Житомирський національний агроекологічний університет

Садіння дерев в Україні має прадавню історію. Ще Геродот (V ст. до н. е.) описував сади в Придніпров'ї. Очевидно, вже тоді наші пращури займались інтродукцією плодкових деревних рослин. Після прийняття в 988 р. християнства в Україні виникають монастирі, які і стали місцями інтродукції плодкових і декоративних іноземних порід [1].

Слід зазначити, що нині в Україну інтродуковано з різних регіонів, країн та континентів світу близько 2500 таксонів деревних рослин. Більшість з них зосереджено у ботанічних садах та дендропарках, де успішно адаптувалися до дії факторів нового середовища, добре ростуть і розвиваються [4].

Масове впровадження екзотів нараховує понад 300 років. У XVII – XVIII ст. польські і українські магнати почали створювати парки з участю іноземних порід. Найбільшу кількість їх було закладено у XIX ст. Тепер в Україні нараховується понад 250 старовинних парків. У них росте майже 2000 видів, форм і різновидів інтродукованих порід [1].

В основному, парки того часу створювали у маєтках дворян та поміщиків Російської Імперії. Після указу Петра III «О вольности дворянства» дворяни звільнялися від обов'язкової служби й отримували у свої володіння великі маєтки разом з людьми, яка на них приписані. Згодом Катерина II, у 1785 році, надає ряд інших пільг. Як наслідок, дворяни залишали державну службу і виїжджали у свої маєтки, займалися їх облаштуванням, вели сільське господарство [2].

Садиби стали місцем постійного перебування дворянина й виконували репрезентативну функцію. Загалом, швидким темпам будівництва садиб сприяла можливість використовувати працю кріпаків та значні прибутки від вигідного збуту продукції. Поміщики отримали можливість витратити значні суми на будівництво, залучати до виконання проектів видатних архітекторів та садоводів. Будівництвом маєтків та створенням садів і парків стали предметом престижу, такими об'єктами, які відображали як рівень матеріального добробуту господаря, так і його культурний розвиток, духовні ідеали, уявлення про красу природи [5].

У Житомирській області налічуються 23 старовинних парки, з них 5 – парків-пам'яток садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення та 18 – місцевого значення. При виборі парків для дослідження нами був застосований геоботанічний принцип. З 18 парків були одібрані 6, які є менш дослідженими, мають більшу площу та розташовані у різних геоботанічних районах. Ми пояснюємо це тим, що більшість парків були створені на базі корінних насаджень, в яких були проведено доріжки, створені штучні водойми та висаджені інтродуценти.

Досліджуваними парками є: Коростишівський (м. Коростишів), Червонський (сmt. Червоне Андрушівського р-ну), Турчинівський (с. Турчинівка Чуднівського р-ну), Урочище «Юліно» (біля с. Потаповичі Овруцького р-ну), парк ім. Миклухи-Маклая (м. Малин), Вільхівський (с. Вільха Романівського району). У вищенаведених парках нами виявлено 60 видів деревних та чагарникових рослин, з них 25 видів інтродуцентів (табл. 1)

Найчисельнішою є родина Розові Rosaceae, яка представлена 17 видами, з яких 6 є екзотами: *Malus prunifolia* (Willd.) Borkh., *Prunus divaricata* Ledeb., *Spiraea japonica* L. *Spiraea x vanhouttii* Zabel, *Physocarpus opulifolia* Maxim та *Chaenomeles japonica* (Thunb.) Lindl. Деякі з них настільки натуралізувалися, що відіграють роль домінантів у насадженнях (клен цукристий та американський, робінія псевдоакація, дуб червоний та ясен зелений), витісняючи при цьому едифікаторні види. Таку ситуацію ми бачимо у Коростишівському, Червонському та Турчинівському парках.

Важливо відмітити, що більшість інтродуцентів добре переносять загазованість, запиленість та надлишок забруднюючих речовин у ґрунті та в повітрі [3]. Це такі види, як *Robinia pseudoacacia* L., *Aesculus hippocastanum* L., *Buxus sempervirens* L., *Ligustrum vulgare* L., *Symphoricarpus albus* Blake, *Acer negundo* L., *Fraxinus viridis* Michx., *Gleditschia triacanthos* L. та інші [6]. Інші ж екзоти переважно захищені від шкідливих впливів потужним поясом паркових та лісопаркових масивів дерев і чагарників.

Для визначення життєвості інтродукованих видів нами було обліковано і перераховано кількість природного поновлення. В результаті виявилось, що у паркових насадженнях добре поновлюються *Robinia pseudoacacia*, *Acer negundo*, *Fraxinus viridis*, *Acer pseudoplatanus*, насіння яких заноситься з навколишніх насаджень і добре проростає. Однак, практично не виявлено природного поновлення *Pinus nigra*, *Larix decidua*, *Picea abies*, *Juglans cinerea* та інших інтродукованих видів. Це можна пояснити надмірним розвитком

трав'яного покриву, що унеможливило проникнення насіння у ґрунт, а також розвиток чагарникового ярусу та підросту малоцінних видів, які позбавляють молоді паростки доступу світла. В окремих випадках, насіння просто не встигає дійти фізіологічної стиглості через погані кліматичні умови – холодні літо та осінь, а також ранні заморозки.

Таблиця 1

Таксономічний склад дендрофлори старовинних парків Житомирщини

Родина	Кількість видів	Кількість інтродукованих видів
Кленові Aceraceae	5	2
Барбарисові Berberidaceae	1	1
Березові Betulaceae	3	-
Жимолостеві Caprifoliaceae	2	-
Бруслинові Celastraceae	2	-
Кипарисові Cupressaceae	1	1
Бобові Fabaceae	5	3
Букові Fagaceae	2	1
Гіркокаштанові Hippocastanaceae	1	1
Маслинові Oleaceae	1	1
Соснові Pinaceae	5	3
Розові Rosaceae	17	6
Вербові Salicaceae	7	2
Липові Tiliaceae	1	-
В'язові Ulmaceae	4	2
Горіхові Juglandaceae	2	2
Виноградові Vitaceae	1	1
Всього	60	25

Багато екзотів зростають у парках в умовах недостатнього освітлення, їм бракує простору для розвитку чи елементів живлення. Такі види знаходяться у пригніченому стані, погано ростуть, практично не цвітуть, що негативно впливає на їх декоративність. Тому, на нашу думку, необхідно ретельніше проводити роботи з догляду за насадженнями старовинних парків, приділяючи більше уваги рослинам-інтродуцентам. Тоді, за умов вмілого використання екзотів та достатнього догляду за ними у парках буде можливість формувати високодекоративні ландшафти, урізноманітнюючи паркове середовище.

Література

1. Вакулюк П.Г. Лісовідновлення та лісорозведення в Україні / П.Г. Вакулюк, В.І. Самоплавський. – Х.: Прапор – 2006. – 384 с.
2. Вергунов А.П., Горохов В.А. Русские сады и парки. – М.: Наука, 1987. – 418 с.
3. Дудин Р.Б. Видове представництво деревно-чагарникової рослинності старовинних парків м. Львова// Наук вісник УкрДЛТУ: Зб. наук.-техн. праць. – Львів: УкрДЛТУ. – 2002, вип. 12.8. – С. 79-82.
4. Колесников А.И. Декоративная дендрология. – М.: Лесн. пром-сть, 1974. – 700 с.
5. Липа О.Л. Визначні сади і парки України та їх охорона. – К.: Вид-во Київського ун-ту, 1960. – 176 с.
6. Озеленение населенных мест: Справочник/ Под ред. В.И. Ерохиной. – М.: Стройиздат, 1987. – С. 392-409.